

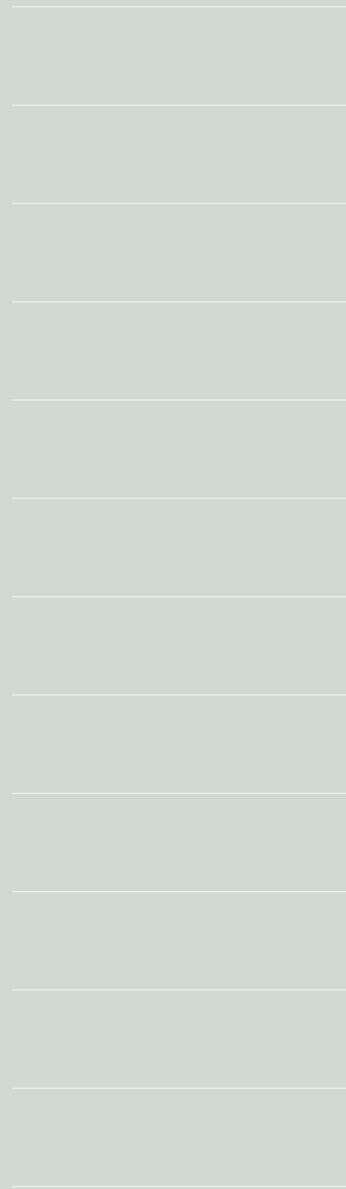

LIETUVOS BANKAS
EUROSISTEMA

TEMINIŲ STRAIPSNIŲ SERIJA

2018 m. Nr. 19

LIETUVOS KAINŲ RAIDOS 2013–2017 M. APŽVALGA

Lietuvos kainų raidos 2013–2017 m. apžvalga

Ieva Skačkauskaitė, Paulius Morkūnas*

* Už vertingas pastabas rengiant šį straipsnį dėkojame Ernestui Virbickui, Aurelijui Dabušinskiui ir Vaidotui Tuzikui. Pateikiama autorių nuomonė gali nesutapti su oficialia Lietuvos banko pozicija. Jei nenurodyta kitaip, remiamasi duomenimis, paskelbtais iki 2017 m. gruodžio 31 d.

© Lietuvos bankas, 2018

Leidžiama perspausdinti švietimo ir nekomerciniais tikslais, jei nurodomas šaltinis.

Adresas
Gedimino pr. 6
LT-01103 Vilnius

www.lb.lt
info@lb.lt

Santrumpos

BVP	bendrasis vidaus produktas
ECB	Europos Centrinis Bankas
EK	Europos Komisija
ES	Europos Sąjunga
MMA	minimali mėnesinė alga
VRE	Vidurio ir Rytų Europa

Turinys

Santrauka	5
Summary	6
Eurosistemos pinigų politika ir jos tikslas	7
Bendroji rinka ir ekonominė (pajamų lygio) konvergencija	7
Infliacijos raidos bendrosios tendencijos	9
Maisto produktų, gėrimų ir tabako kainų raida	10
Paslaugų kainų raida	11
Pramonės prekių kainų raida	13
Energijos ir administruojamųjų kainų raida	14
Netiesioginių mokesčių įtaka	14
Kainų stabilumą palaikyti padedančios ekonominės politikos priemonės	15
Literatūra	17

Santrauka

Nagrinėjant infliaciją Lietuvoje, išskiriami ilgalaikiai veiksniai, lemiantys infliacijos tendencijas ilguoju laikotarpiu, būtent Eurosistemos pinigų politika ir šalies ekonomikos konvergencija. Eurosistemos tikslas yra palaikyti kainų stabilumą, apibrėžiamą kaip mažesnė nei 2 proc., bet artima šiam lygiui metinė vidutinio laikotarpio infliacija euro zonoje. Tačiau VRE valstybės išsiskiria tuo, kad jose infliacijos tempas gali būti maždaug 1–3 proc. p. didesnis nei ES senbuvėse dėl ekonominės konvergencijos. Tam įtakos turi ne tik dalyvavimas ES bendrojoje rinkoje, skatinantis kainų ir atlyginimų ES vienodėjimą, bet ir mažiau išsivysčiusių ES šalių santykinai spartesnis ekonominis augimas. Pastarasis veiksnys lemia VRE šalių pajamų lygio artėjimą prie labiau išsivysčiusių ES šalių pajamų lygio ir suteikia infliacijai papildomą stimulą.

Lietuvos infliacijos raidą analizuojamuoju laikotarpiu lėmė ir kiti veiksniai, sukeltys infliacijos svyravimus trumpuoju ir vidutiniu laikotarpiu: šalies ir užsienio ekonomikos aktyvumas, tarptautinės žaliavų kainos, administraciniai sprendimai ir kt. Šie veiksniai itin paspartino kainų augimą 2017 m. Maisto produktų ir gėrimų kainų augimas 2013–2017 m. vidutiniškai siekė apie 2,2 proc., o 2017 m. jis sudarė 5,5 proc. Tai lėmė ne tik maisto žaliavų kainų augimas, bet ir gerokai išaugę akcizai alkoholiniams gėrimams. Paslaugų kainų augimas 2013–2017 m. vidutiniškai siekė apie 3 proc., o 2017 m. jis padidėjo iki 5,5 proc. Didesnį paslaugų kainų augimą 2017 m. paaiškina padėtis darbo rinkoje – vyraujanti įtampa dėl darbo jėgos trūkumo, didinamai veikusi darbo užmokestį, ir pastebimai pakelta MMA. Nors pramonės prekių kainų augimo ilgalaikis vidurkis artimas 0, pastaruoju metu pagerėjusi tarptautinė aplinka ir sparčiai didėjančios vienetinės darbo sąnaudos pramonės prekių kainas skatino augti. Galiausiai visų infliacijos komponentų raidą netiesiogiai paveikė naftos kainų raida ne tik trumpuoju, bet ir vidutiniu laikotarpiu.

Ekonomikos ciklo ir infliacijos valdymą padėtų pagerinti anticiklinės fiskalinės politikos vykdymas. Kadangi euro zonos šalims taikoma bendra Eurosistemos pinigų politika, mažinti vidaus ekonominių veiksnių sukeltus infliacijos nukrypimus nuo ilgalaikės tendencijos padėtų tvirti fiskalinė politika. Vykdytą fiskalinę politiką šalies ūkio pakilimo laikotarpiu, ekonomika neturėtų būti dar labiau skatinama (pvz., mažinant mokesčius ar didinant išlaidas), o ciklinio pakilimo laikotarpiu surinktą valdžios sektoriaus pajamų perviršį vertėtų atsidėti ateičiai ir naudoti juo nuosmukio laikotarpiu, taip palaikant vidaus paklausą.

Kai infliacijos svyravimai yra nepalankūs vartotojams, t. y. pajamos auga lėčiau ar panašiu tempu kaip kainos, reikėtų užtikrinti mažiausias pajamas gaunančių gyventojų perkamosios galios palaikymą. Ekonomikos pakilimo laikotarpiu mažiausias pajamas gaunančius piliečius augančios ekonomikos nauda gali pasiekti per vėlai arba būti nepakankama. Todėl palaikyti mažiausias pajamas gaunančių šalies gyventojų perkamąją galią galima vykdytą struktūrines reformas, pvz., nuodugniai pertvarkant mokesčių sistemą. Tokia pertvarka turėtų būti susieta su perskirstomos per valdžios sektorių BVP dalies didinimu. Siekiant didesnio BVP perskirstymo, reikšmingi pakeitimai mokesčių sistemoje neturėtų būti atliekami izoliuotai, t. y. kartu būtina vykdyti ir pensijų sistemos pertvarką.

Summary

To analyse inflation in Lithuania and determine inflation trends in the long run, the paper identifies long-term factors, namely the Eurosystem's monetary policy and economic convergence. The main objective of the Eurosystem is to maintain price stability, defined as annual inflation rates below, but close to, 2% over the medium term. However, due to economic convergence, inflation rates of Central and Eastern European (CEE) countries can be around 1 to 3 percentage points higher than, for example, those of the older EU Member States. This is influenced by the participation in the EU single market, which promotes equalisation of prices and wages in the EU, and the fact that less developed countries of the EU exhibit relatively more rapid economic growth. The latter determines the convergence of the CEE countries' income levels with the income levels of the more developed EU countries, and adds further pressure on inflation.

Lithuania's inflation dynamics over the analysed period were also underpinned by various factors that caused inflationary fluctuations in the short and medium period, for example, domestic and foreign economic activity, international commodity prices, and administrative decisions. All these factors boosted inflation in 2017. Growth of food and beverage prices in 2013–2017 amounted to around 2.2% on average, reaching 5.5% in 2017. This increase was driven not only by the growth of food commodity prices, but also by a large increase of excise duties on alcoholic beverages. Service price growth in 2013–2017 reached around 3% on average, whereas in 2017 it accelerated to 5.5%. More rapid growth in prices of services in 2017 can be explained by the prevailing tensions in the labour market: a shortage of labour force, which has put pressure on wages, and a noticeable rise in the minimum monthly wage. Although the long-term growth rate of non-energy industrial goods has been close to 0, recent improvements in the international environment and rapid growth of unit labour costs have led to an increase in corresponding prices. Finally, the development of oil prices has had an indirect effect on the evolution of the prices of all inflation components in both the short and the medium term.

Countercyclical fiscal policies might improve the management of the economic cycle and inflation. Given that all euro area countries are under the Eurosystem's monetary policy framework, a sustained fiscal policy would help to minimise inflationary deviations from the long-term trend of domestic economic factors. In terms of fiscal policies, the economy should not be further stimulated during an economic upturn (for example, through tax cuts or cost increases); government revenue surplus collected during cyclical upturn should be set aside in case of a downturn, thus preserving the volume of domestic demand.

When inflation fluctuations are disadvantageous to consumers, i.e. when revenue is growing at a slower or similar pace as prices, the purchasing power of the lowest-income households should be ensured. For the low-income citizens, economic benefits brought by growing economy can be insufficient or overdue. Therefore, the purchasing power of consumers with the lowest income can be maintained through structural reforms, for example, a thorough tax system reform. With such a reform, the share of GDP reallocated should be increased. Also, in order to increase GDP reallocation, significant changes in the tax system should not be carried out in isolation, i.e. restructuring of the pension system should come hand in hand.

Eurosistemos pinigų politika ir jos tikslas

Pagrindinis veiksnys, lemiantis tam tikrą infliacijos lygį vidutiniu ir ypač ilguoju laikotarpiu, yra Eurosistemos vykdoma pinigų politika. Kertinis Eurosistemos, kurią sudaro Europos Centrinis Bankas (ECB) ir euro zonos šalių nacionaliniai centriniai bankai, tikslas yra palaikyti kainų stabilumą euro zonoje. Kainų stabilumas apibrėžiamas kaip mažesnė nei 2 proc., bet šiam lygiui artima visos euro zonos vidutinio laikotarpio metinė infliacija, skaičiuojama pagal suderintą vartotojų kainų indeksą. Keliant tokį tikslą, siekiama išvengti tiek pernelyg spartaus kainų augimo, tiek neigiamų pasekmių, kurias galėtų sukelti užsitęsęs ypač mažos infliacijos laikotarpis arba defliacija¹.

Bendroji rinka ir ekonominė (pajamų lygio) konvergencija

Be pinigų politikos, infliacijai Lietuvoje ilgesniu laikotarpiu reikšmingą įtaką daro kainų konvergencija, kylanti iš itin didelio Lietuvos ekonomikos atvirumo užsienio prekybai, buvimo ES bendrojoje rinkoje ir ekonominės konvergencijos – proceso, kuriam vykstant Lietuva tampa vis labiau išsivysčiusios ekonomikos šalimi. Nei ES, nei euro zonos šalių narių ekonominio išsivystymo lygis nėra vienodas. Tai ypač akivaizdu lyginant ES nares senbuvęs ir naujas nares: 2004 m. ir vėliau prie ES prisijungusių valstybių ekonomikos (jų struktūra, pragyvenimo, darbo našumo lygis ir pan.) iš esmės tebėra besivystančios ir laikui bėgant panašėja į ES šalių senbuvusių ekonomikas. Šiomis aplinkybėmis visų ES šalių, bet ypač naujųjų narių, ekonomikas, įskaitant ir jų kainų raidą, veikia du reikšmingi procesai. Dalyvavimas ES bendrojoje rinkoje skatina ir greitina kainų, taip pat ir atlyginimų vienodėjimą. Mažiau išsivysčiusių ES šalių santykinai spartesnis ekonominis augimas suteikia šių šalių infliacijai papildomą stimulą. Tuo pat metu tai lemia jų pajamų lygio artėjimą prie labiau išsivysčiusių ES narių pajamų lygio – ekonominę konvergenciją.

Vykstant tarptautinei prekybai, dalyvavimo bendrojoje rinkoje skatinamas kainų vienodėjimas labiau veikia prekių kainas, tačiau laisvas darbo jėgos judėjimas sukuria tiesiogines prielaidas ir darbo užmokesčio vienodėjimui, o tai paveikia paslaugų kainas. Stipresnė tarptautinė konkurencija prekių rinkoje lemia tai, kad prekių kainų lygis skirtingose šalyse yra daug vienodesnis nei paslaugų kainų lygis. Prekių kainoms suvienodėjus, jų kaitą ima lemti bendri veiksniai, taigi atitinkamos skirtingų šalių prekių grupės infliacija supanašėja (ji „importuojama“). Kadangi esama reikšmingos dalies paslaugų, kuriomis tarptautiniu mastu neprekiuojama, paslaugų kainas toks mechanizmas veikia mažiau, tačiau kitas kertinis ES bendrosios rinkos elementas – laisvas darbo jėgos judėjimas – sukuria prielaidas vienodėti darbo užmokesčiui. Dėl šios priežasties sparčiau didėja darbo sąnaudos, o tai brangina paslaugas naujosiose ES narėse ir taip paskatinamas paslaugų, kuriomis tarptautiniu mastu neprekiuojama, kainų vienodėjimas.

Ekonominė konvergencija yra svarbus veiksnys, kuris lemia tai, kad mažiau ekonomiškai išsivysčiusiose ES šalyse darbo užmokestis, pragyvenimo ir kainų lygis kyla sparčiau nei ES valstybėse senbuvėse. Taip yra dėl to, kad mažiau ekonomiškai išsivysčiusiose ES šalyse darbo našumas paprastai auga sparčiau nei ES senbuvėse. Taip pat darbo našumas eksportuojančiame (prekių) sektoriuje auga sparčiau nei neeksportuojančiame (paslaugų) sektoriuje². Augant darbo našumui eksportuojančiame sektoriuje, didėja jame dirbančių asmenų darbo užmokestis. Tai sudaro spaudimą darbo atlygiui ir neeksportuojančiame sektoriuje, todėl jame pradeda kilti kainos. Dėl to padidėja bendroji infliacija.

Tyrimų rezultatai rodo, kad dėl ekonominės integracijos ir konvergencijos besivystančiose šalyse kainų augimas gali būti iki 3 proc. punktų spartesnis nei išsivysčiusiose valstybėse (Halpern, Wyplosz 2001; Egert 2002; Mihaljek, Klau 2004). Naujesniuose šios srities tyrimuose pateikiami įverčiai rodo, kad VRE valstybėse dėl ekonominės konvergencijos infliacijos tempas gali būti maždaug 1–3 proc. punkto didesnis nei ES šalyse senbuvėse (Konopczak 2013).

Ekonominės integracijos ir konvergencijos poveikis kainų lygiui VRE šalyse 2005–2016 m. pavaizduotas 1 pav. Paveikslo horizontaliojoje ašyje parodytas kiekvienos valstybės vienam gyventojui tenkančio BVP, pakoreguoto pagal perkamąją galią³, lygis, palyginti su ES vidurkiu⁴. Vertikaliuoju ašyje parodytas kiekvienos valstybės santykinis kainų lygis: kuo didesnė reikšmė, tuo didesnis, palyginti su ES vidurkiu, šalies bendrasis kainų lygis. Akivaizdu, kad tarp aptariamų rodiklių yra stiprus teigiamas ryšys. Jį rodo vidurinė pilka linija: kuo aukštesnis šalies pajamų lygis, tuo aukštesnis ir jos kainų lygis. Kartu ši tendencija parodo VRE valstybių konvergencijos kryptį: laikui einant VRE valstybėse artėjama prie didesnio BVP vienam gyventojui lygio ir didesnio kainų lygio.

Įvertinus Lietuvos pajamų lygį, matyti, kad bendrasis kainų lygis Lietuvoje nėra santykinai aukštesnis nei kitose VRE šalyse. Atskirai nagrinėjant situaciją Baltijos šalyse, matyti, kad kainų lygis Lietuvoje, vertinamas atsižvelgiant į Lietuvos BVP, tenkančio vienam gyventojui, konvergencijos tempą, pastaruosius keletą metų augo lėčiau, nei būtų galima spręsti iš 1 paveiksle pavaizduotos apibendrintos VRE šalių patirties (atitinkamai žalia ir pilka linijos). BVP vienam gyventojui augimą Latvijoje ir Estijoje 2005–2016 m. lydėjo didesnis kainų lygio didėjimas. Šiuo laikotarpiu santykinis kainų

¹ Kitaip tariant, siekiama ne tik apsaugoti euro (taigi ir santaupų) perkamąją galią, bet ir užtikrinti efektyvų kainų sistemos veikimą, išvengti defliacijos spiralį, kai, kainoms nuolat mažėjant ir gyventojams dėl to atidėliojant vartojimą, o įmonėms – investicines išlaidas, kyla ekonominės stagnacijos grėsmė.

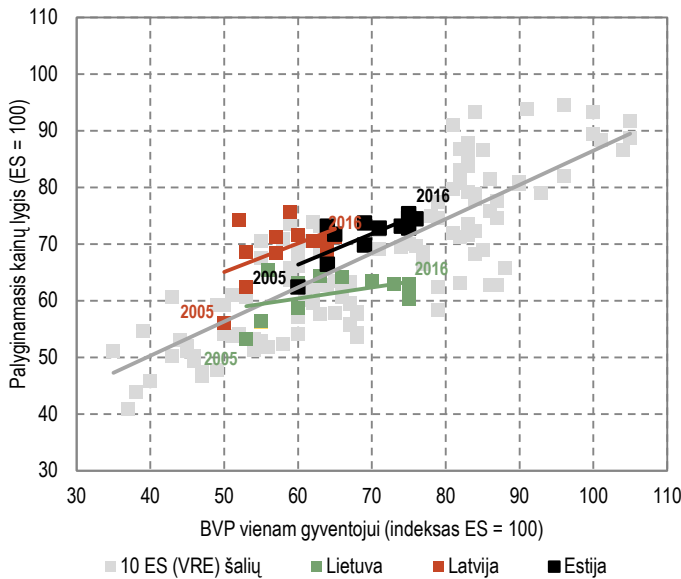
² Ekonomikos teorijoje tai žinoma kaip Balassos ir Samuelsono efektas (ir su juo artimai susijęs Baumolo ir Boweno) efektas.

³ Koregavimu pagal perkamąją galią siekiama atsižvelgti į kainų lygio skirtumus šalyse ir taip padidinti pagal nominaliąją vertę (pvz., eurus) skaičiuojamų šalių ekonominių rodiklių palyginamumą.

⁴ Taip pajamų konvergenciją galima įsivaizduoti kaip šalies BVP vienam gyventojui kitimą horizontaliaja ašimi iš kairės į dešinę.

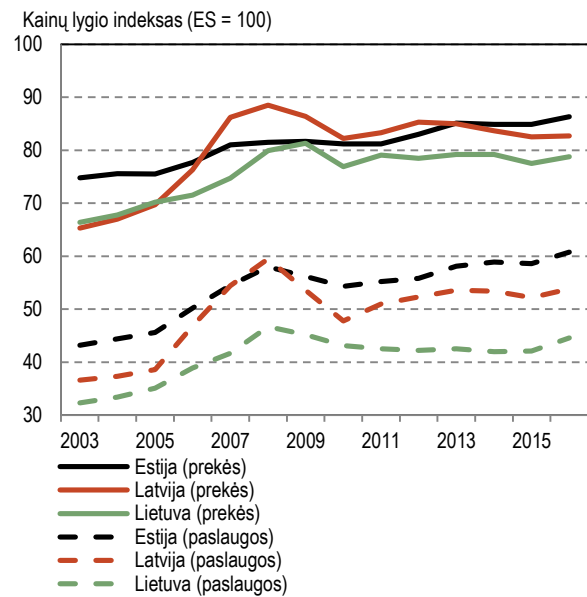
lygis Latvijoje pakilo apie 15, Estijoje – apie 13, o Lietuvoje – kiek mažiau nei 10 proc. p. Tuo pat metu BVP vienam gyventojui Latvijoje ir Estijoje padidėjo po 15 proc. p., Lietuvoje jis padidėjo 22 proc. p. 2016 m. duomenimis, pagal perkamąją galią pakoreguotas BVP vienam gyventojui Lietuvoje buvo panašus kaip Estijoje (sudarė 75 % ES vidurkio) ir gerokai didesnis nei Latvijoje (65 %). Tačiau kainų lygis Lietuvoje 2016 m. sudarė maždaug 63 proc. ES vidurkio ir buvo mažesnis nei Estijoje (75 %) ir Latvijoje (71 %). Taigi, nors vidutinė metinė infliacija Lietuvoje 2017 m. buvo gana didelė ir siekė 3,7 proc. (2016 m. vidutinė metinė infliacija buvo 0,7 %), galima teigti, kad 2017 m. Lietuvos kainų lygis dar labiau priartėjo prie vidutinio ES kainų lygio, tačiau išliko mažesnis nei Latvijoje ir Estijoje, kuriose 2017 m. vidutinė metinė infliacija atitinkamai siekė 2,9 ir 3,6 proc.

1 pav. BVP vienam gyventojui (išreikšto perkamosios galios standartu) 2005–2016 m. ir kainų lygio trylikoje VRE šalių palyginimas

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

2 pav. 2003–2016 m. Lietuvos, Latvijos ir Estijos prekių ir paslaugų kainų lygio palyginimas

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

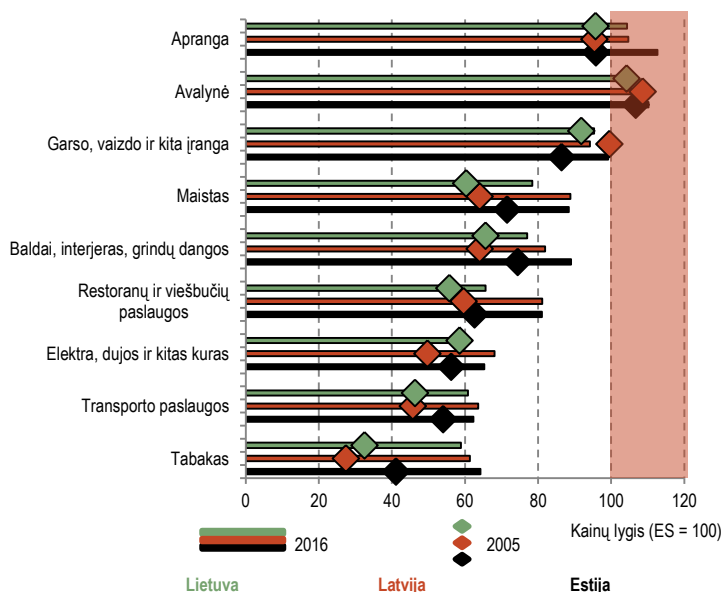
Skirtumą tarp vidutinio kainų lygio ES ir kainų lygio Lietuvoje iš esmės lemia paslaugų kainos. Eurostato duomenys rodo, kad 2016 m. bendras paslaugų kainų lygis Lietuvoje buvo pastebimai mažesnis nei Latvijoje ir Estijoje ir maždaug du kartus mažesnis už atitinkamą ES kainų vidurkį (žr. 2 pav.). Tuo metu prekių kainos, kurių suvienodėjimą ypač skatina tarptautinė prekyba, Lietuvoje buvo pasiekusios apie 80 proc. atitinkamo ES vidurkio. Panašią išvadą galima daryti ir lyginant konkrečias prekių bei paslaugų grupių kainas.

Konkrečių prekių ir paslaugų grupių kainų lyginimas patvirtina bendrą tendenciją, kad prekių kainos jau ilgą laiką yra daug labiau priartėjusios prie ES kainų vidurkio nei paslaugų kainos (žr. 3 pav.). Kadangi prekyba su ES yra nevaržoma ir daugiausia prekiaujama prekėmis, prekių kainos ES šalyse ilgainiui panašėja. Kartu kai kurių prekių kainos jau gali būti labai panašios į ES vidurkį, nes tam įtakos turi ir kiti veiksniai, pvz., importuojamų prekių dalies tam tikroje prekių grupėje dydis. Be to, Lietuvoje veikia kur kas mažesnė nei didžiosiose ES valstybėse masto ekonomija, todėl prekybininkai gali nustatyti didesnius antkainius ir taip iš dalies kompensuoti didesnes pardavimo sąnaudas. Iš 3 paveikslė pateikiamų prekių ir paslaugų grupių Lietuvoje ES kainų lygį yra viršijusios aprangos ir avalynės prekių kainos (2016 m. duomenimis, jos ES kainų lygio vidurkį viršijo atitinkamai 4,3 ir 2,7 %). Tiesa, tai pastebima ne tik pastaraisiais metais, bet jau nuo 2008 m. Gana didelį svorį gyventojų pirminių krepšelyje sudarancio maisto kainos 2016 m. Lietuvoje siekė beveik 80 proc. ES kainų lygio. Yra ir tokių prekių bei paslaugų (pvz., transporto paslaugos, elektra, dujos ir kitas kuras, tabakas), už kurias Lietuvoje mokama apie 40 proc. mažiau nei ES. Lyginant 2005 ir 2016 m. kainų lygį, matyti, kad daugiausia visose Baltijos šalyse pabrango tabakas, maistas ir transporto paslaugos. Tačiau lyginant Baltijos šalių konkrečių prekių ir paslaugų grupių kainų lygį, vėlgi paaiškėja, kad 2016 m. daugumos prekių ir paslaugų kainų lygis Lietuvoje nebuvo aukštesnis nei toks lygis Latvijoje ar Estijoje.

Ilguoju laikotarpiu prekių ir paslaugų kainų pokyčius turėtų lemti skirtingi veiksniai. Kadangi prekių kainos Lietuvoje prie vidutinio ES kainų lygio yra priartėjusios daug labiau nei paslaugų kainos, galima numatyti, kad ilguoju laikotarpiu paslaugų kainų lygio pokyčius santykinai labiau turėtų veikti su ekonomine konvergencija susiję veiksniai, o prekių kainų kaita daugiausia turėtų priklausyti nuo bendrųjų tarptautinių veiksnių ir tendencijų. 2013–2017 m. duomenys tai iš esmės patvirtina: skirtingai nei pramonės prekių ir maisto kainos, kurios per aptariamą laikotarpį Lietuvoje padidėjo tik šiek tiek daugiau nei ES vidurkis, paslaugų kainos Lietuvoje padidėjo dvigubai daugiau nei ES (žr. 4 pav.).

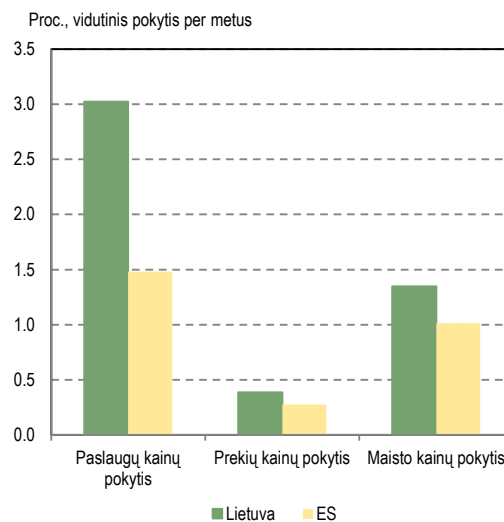

3 pav. Baltijos šalių kai kurių prekių ir paslaugų kainų lygis, palyginti su ES kainų lygio vidurkiu, 2005 ir 2016 m.

Pastaba: raudoname fone pavaizduotos tos prekių grupės, kurių kainos viršijo ES kainų lygį.
Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

4 pav. 2013–2017 m. paslaugų, prekių (įskaitant maistą) ir maisto (atskirai) kainų augimo Lietuvoje ir ES vidurkiai

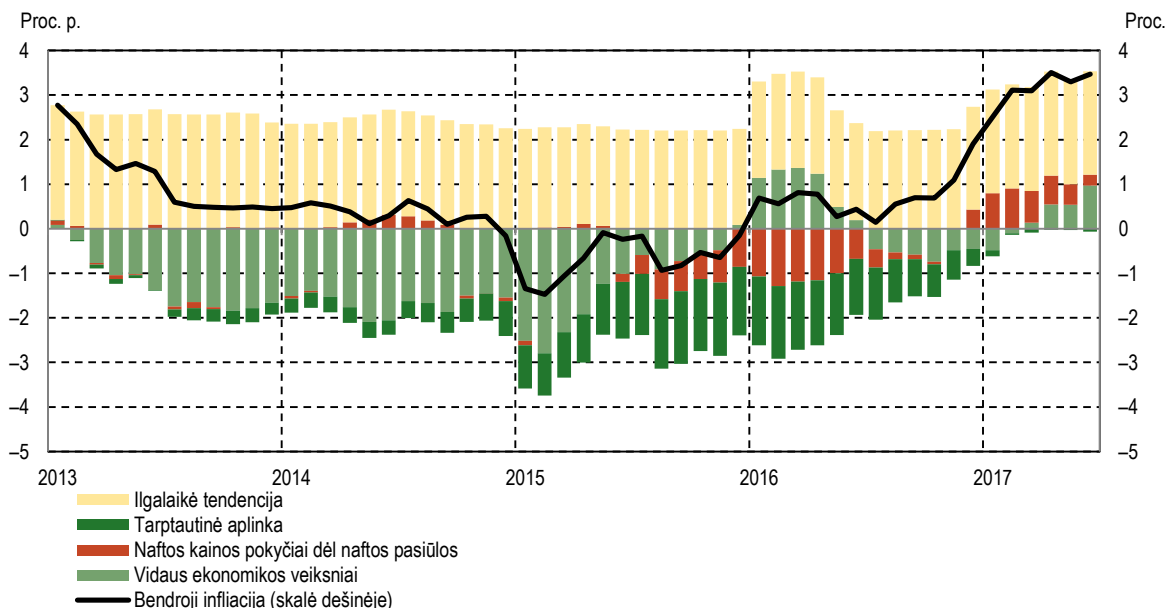

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Inflacijos raidos bendrosios tendencijos

Reikšmingą bendrosios infliacijos dalį lėmė ilgalaikė infliacijos tendencija, tiesiogiai susijusi su nurodytais pinigų politikos ir konvergencijos veiksniais. 2001–2017 m. duomenimis, ji galėjo lemti vidutiniškai 2,3 proc. punkto infliacijos (Stakėnas 2018). Tačiau infliacija ne visada buvo artima ilgalaikiam trendui. Pokrizinio laikotarpio infliaciją Lietuvoje slopinamai veikė tarptautinė aplinka, nes lėtokai augo pasaulio ekonomika. Dėl šios priežasties 2015 m. bendroji infliacija Lietuvoje net buvo neigiama. 2016 m. antroje pusėje pasaulio ekonomikos padėtis ėmė pastebimai gerėti. Tai ėmė didinti infliaciją šalyje. Visu aptariamu laikotarpiu infliacijos pokyčius lėmė ir situacija darbo rinkoje. Pokrizinio laikotarpiu nedarbas buvo didesnis, darbuotojų derybinė galia buvo menkesnė, todėl nebuvo spaudimo kainoms dėl darbo užmokesčio raidos. Vėliau, nedarbui sumažėjus ir vis labiau trūkstant tinkamos kvalifikacijos darbuotojų, darbo sąnaudos ėmė gerokai didėti. Tai ėmė daryti didinamąjį poveikį infliacijai. Šių veiksnių raida pavaizduota 5 paveiksle.

5 pav. Bendrosios metinės infliacijos veiksniai (ekonometrinė analizė)

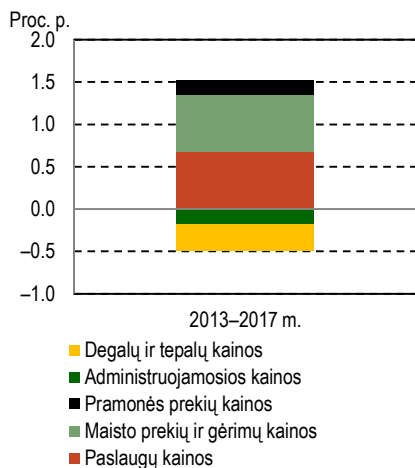

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: visų su vidaus ekonomikos raida susijusių veiksnių įtaką infliacijai rodo šviesiai žalios spalvos stulpeliai.

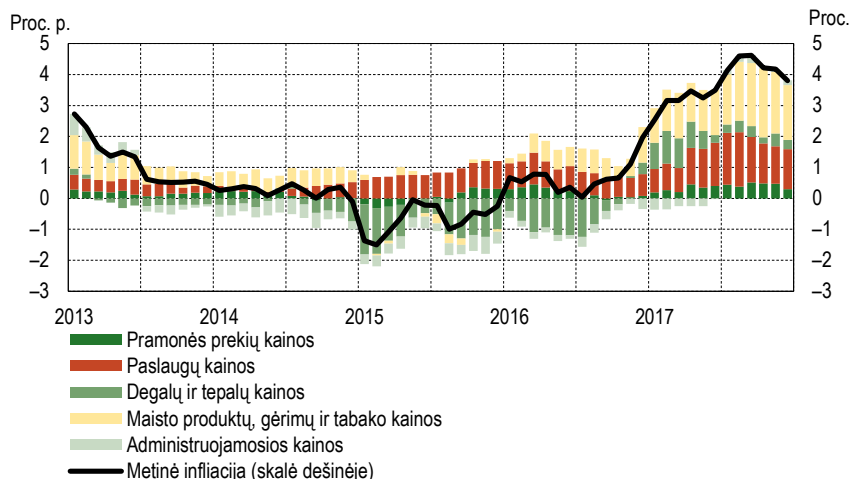
Vidutinė 2013–2017 m. infliacija buvo itin maža ir siekė apie 1 proc. Ją labiausiai didino maisto prekių ir gėrimų bei paslaugų kainos, o mažino degalų bei administruojamosios kainos (žr. 6 pav.). Prieš penkerius metus (2013 m.) infliacija Lietuvoje buvo itin maža – sudarė 1,2 proc. Didžiausią įtaką tokiam jos lygiui darė nukritusios degalų ir administruojamosios kainos ir tik nedaug didėjusios paslaugų kainos (žr. 7 pav.). Administruojamosios kainos Lietuvoje reikšmingai priklauso nuo naftos ir dujų kainų, o pastarosios, kaip ir naftos kainos, 2013 m. sumažėjo. Taigi, tuo metu pigo ne tik degalai, bet ir šilumos energija, dujos. 2014 m. buvo ypatingi tuo, kad pastebimai lėčiau ėmė kilti paprastai augančios paslaugų ir maisto produktų kainos. Prie pastarųjų kainų raidos prisidėjo ne tik pingančios maisto žaliavos, bet ir Rusijos taikomas maisto importo ribojimas ir panaikintos pieno gamybos kvotos ES. Tai gerokai mažino žemės ūkio produktų supirkimo bei gamintojų eksporto kainas Lietuvoje (žr. 8 pav.) ir nuo 2015 m. prisidėjo prie maisto produktų kainų mažėjimo vartotojams.

6 pav. Infliacijos veiksniai (5 metų vidurkis)

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

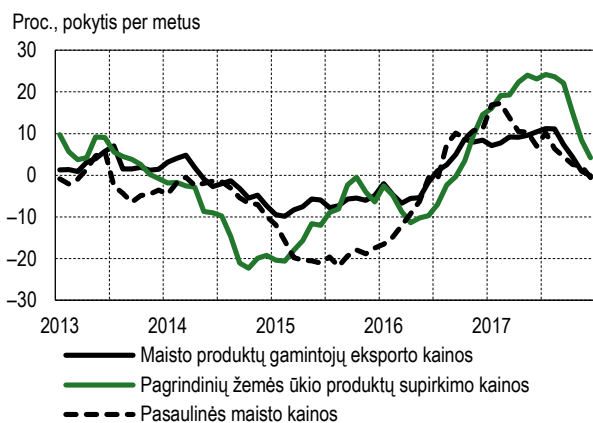
7 pav. Infliacijos veiksniai

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

2015 m. buvo pirmi po ilgos pertraukos (nuo 2003 m.) neigiamos infliacijos metai. Dėl gausios naftos pasiūlos ir lėtai didėjančios paklausos naftos kaina 2015 m. labai sumažėjo (žr. 9 pav.): „Brent“ žalios naftos kaina eurais buvo maždaug trečdaliu mažesnė nei 2014 m. Be to, pigo maisto žaliavos pasaulyje. Visa tai lėmė, kad 2015 m. bendras kainų lygis mažėjo. 2016 m. pabaigoje infliacija Lietuvoje pradėjo didėti. 2016 m. antrąjį pusmetį nebemažėjo degalų kainos, jų metinis pokytis lapkričio mėn. pirmą kartą nuo 2014 m. vidurio tapo teigiamas. 2017 m. kainų augimas pasiekė 3,7 proc. Tokią kainų raidą lėmė ne tik besikeičiančios tendencijos pasaulinėse žaliavų rinkose, bet ir vidaus ekonominiai veiksniai – darbo užmokesčio spaudimas vartotojų kainoms ir kai kurių mokesčių pakeitimai.

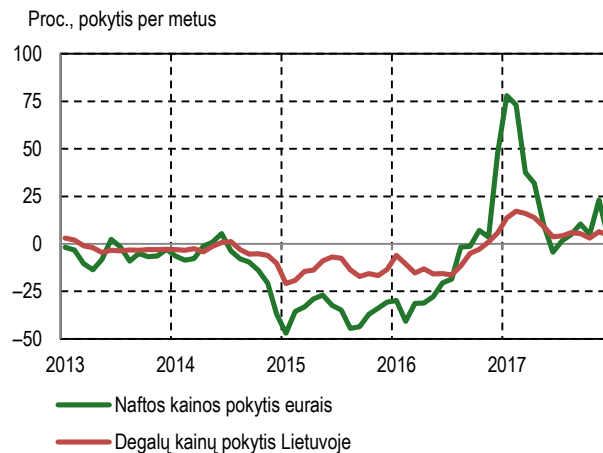
8 pav. Maisto kainų kaita

Šaltiniai: Jungtinių Tautų Maisto ir žemės ūkio organizacija, Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: į maisto vartotojų kainas neįtraukiamos vaisių, daržovių, gėrimų ir tabako kainos.

9 pav. Naftos ir degalų kainų kaita

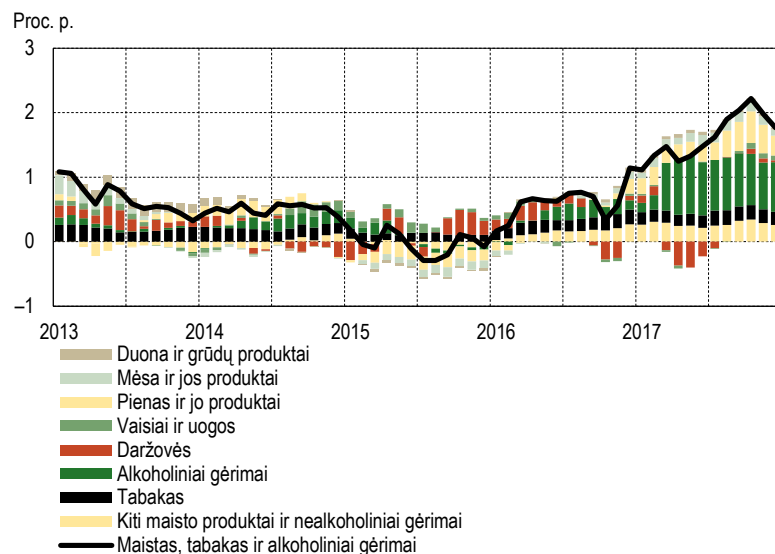
Šaltiniai: „Reuters“, Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Maisto produktų, gėrimų ir tabako kainų raida

Maisto produktų ir gėrimų kainas pastaruosius 5 metus labiausiai didino alkoholinių gėrimų, tabako ir pieno bei jo produktų kainos (žr. 10 pav.). Reikšmingą įtaką šioms kainoms turėjo tokie veiksniai kaip pasaulinių maisto žaliavų kainų raida, maisto žaliavų paklausos ir pasiūlos pokyčiai ir akcizų pakeitimai. Maisto žaliavos pasaulyje nuo 2016 m.

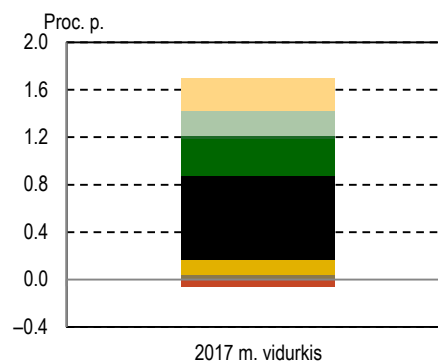
antrosios pusės sparčiau brangti ėmė dėl to, kad daugiau, nei tikėtasi, sumažėjo kai kurių maisto žaliavų (būtent pieno) gamyba ir padidėjo kai kurių kitų maisto produktų (būtent mėsos produktų) paklausa (European Commission 2017b). Pieno ir jo produktų kainų šuolis tiesiogiai susijęs su 2014 m. Rusijos pradėtais taikyti prekybos apribojimais ir 2015 m. ES panaikintomis pieno gamybos kvotomis. Po to, kai 2015 m. ES buvo panaikintos pieno gamybos kvotos, ES ūkininkai pradėjo tiekti daugiau pieno ir visoje Europoje susidarė žaliavinio pieno pasiūlos perviršis. Lietuvos ūkininkų padėtį apsunkino dar ir Rusijos prekybos apribojimai. Taigi, pablogėjus eksporto galimybėms į Rusijos rinką, pieno kainos Lietuvoje krito kur kas daugiau nei kitose ES šalyse. Nemenkai kritus žaliavinio pieno kainoms, dalis ūkių pasitraukė iš pieno rinkos, o pasiūlai sumažėjus, situacija rinkoje ėmė keistis. Reikšmingai pakilo žaliavinio pieno kainos, todėl nemenkai padidėjo ir pieno produktų kainos vartotojams.

10 pav. Maisto, tabako ir gėrimų kainų įtaka bendrajai metinei infliacijai

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

11 pav. Maisto, tabako ir gėrimų kainų įtaka bendrajai metinei infliacijai 2017 m.

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

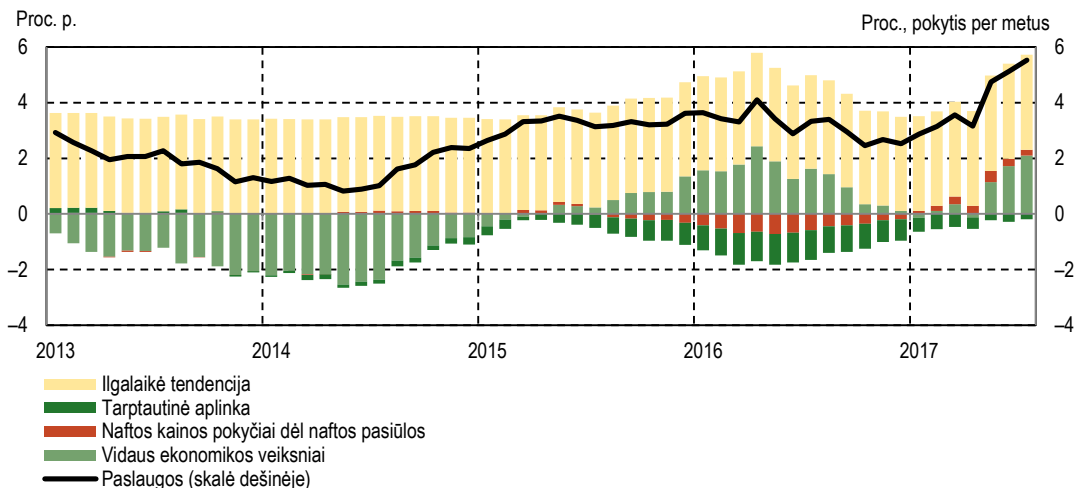
2017 m. 5,5 proc. sudaręs metinis maisto produktų, gėrimų ir tabako kainų augimas lėmė beveik pusę bendrosios infliacijos. Detalesnių duomenų analizė atskleidžia, kad 2017 m. kur kas sparčiau nei prieš metus didėjo pieno ir jo produktų, aliejų ir riebalų produktų bei alkoholinių gėrimų kainos. 2017 m. beveik pusę apdoroto maisto kainų padidėjimo lėmė nuo kovo mėn. itin išaugę akcizai alkoholiniams gėrimams. Jie gerokai pabrangino gėrimus: alus 2017 m. gruodžio mėn. kainavo 22, vynas 11, o spirituoti gėrimai – 8 proc. daugiau nei prieš metus, ir tai 0,7 proc. p. padidino bendrąją metinę infliaciją (žr. 11 pav.).

Neapdoroto maisto kainų raida paprastai rodo stiprų pasiūlos veiksnių poveikį. Šią kainų grupę sudaro vaisių, daržovių, mėsos ir žuvies kainos, o jų raidą pastebimai lemia vidaus ir išorės pasiūla, daug priklausanti nuo klimato sąlygų.

Paslaugų kainų raida

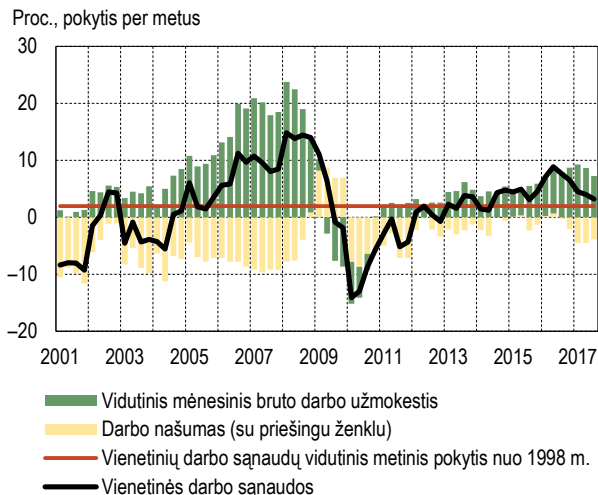
2017 m. paslaugų kainos kilo kur kas daugiau nei ilgalaikis šių kainų augimo vidurkis (3 %), kuris, palyginti su kitų kainų augimu, yra santykinai aukštas. 2017 m. paslaugų kainos padidėjo 5,5 proc. Šių kainų nuokrypį nuo ilgalaikės tendencijos daugiausia paaiškina vidaus ekonominė raida ir tai, kad neigiamo poveikio beveik nebedaro tarptautinė ekonominė aplinka (žr. 12 pav.). Iš vidaus ekonominės raidos veiksnių labiausiai išskirtinas darbo užmokestis. Pastaruoju metu jis kilo itin sparčiai. Viena iš kilimo priežasčių – darbuotojams palanki padėtis darbo rinkoje, susijusi su tinkamos kvalifikacijos darbo jėgos stygiu. Darbo rinkai patiriant įtampą, įmonėms tenka vis labiau patenkinti dirbančiųjų lūkesčius ir mokėti didesnius atlyginimus. Tačiau, darbo užmokesčiui didėjant, svarbu užtikrinti ir didesnę darbo našumą. Jeigu darbo našumas auga kur kas lėčiau nei darbo užmokestis, didėjančios darbo sąnaudos didina infliaciją, nes įmonės didesnes darbo apmokėjimo sąnaudas kompensuoja keldamos galutinės produkcijos kainas. Tokia padėtis susidarė pastaraisiais metais. 2013–2017 m. darbo užmokestis per metus vidutiniškai didėjo apie 6 proc., o darbo našumas – mažiau nei 2 proc. (žr. 13 pav.). Be to, 2016 m. 16,8 proc. buvo keliami MMA. Tai darė spaudimą paslaugų kainoms, nes personalo išlaidos paslaugų sektoriuje sudaro didesnę nei kituose sektoriuose visų išlaidų dalį ir nemaža dalis paslaugų sektoriaus darbuotojų gauna minimalų darbo užmokestį.

12 pav. Paslaugų kainų augimo veiksniai (ekonometrinė analizė)

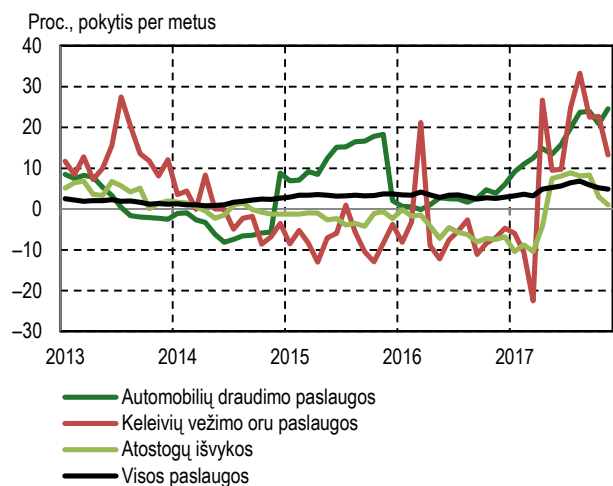
Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

13 pav. Darbo užmokesčio, darbo našumo ir vienetinių darbo sąnaudų kaita

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

14 pav. Kai kurių paslaugų kainų kaita

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Spartus, darbo našumo augimą viršijantis darbo užmokesčio kilimas padidino vienetines darbo sąnaudas.

15 pav. pavaizduotas supaprastintas bendrų vienetinių darbo sąnaudų ir paslaugų kainų Lietuvoje ryšys, pagrįstas jų pokyčiais 2008–2017 m. Kai vienetinių darbo sąnaudų augimas lygus 0, paslaugų kainos per metus paprastai pakyla gana nedaug. Vienetinėms darbo sąnaudoms vis labiau didėjant, spartėja ir paslaugų kainų augimas. Paveiksle pavaizduotas tik vieno kintamojo sąryšis su paslaugų kainoms, o iš tiesų tiek šias, tiek kitas kainas vienu metu veikia daugiau nei vienas veiksnys. Tačiau vis dėlto panašu, kad paslaugų kainos su vienetinėmis darbo sąnaudomis yra susijusios labiau nei kai kurios kitos kainos. 16 pav. pavaizduotas bendrų vienetinių darbo sąnaudų ir pramonės prekių (neįskaitant maisto ir energijos produktų) kainų sąryšis. Iš paveikslo matyti, kad šių kainų augimas net sparčiai didėjant darbo sąnaudoms nedaug tesikeičia.

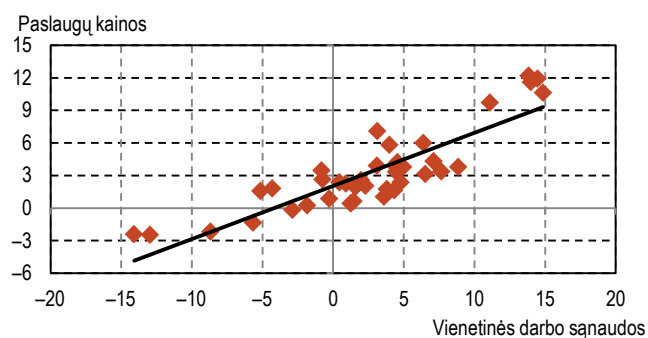
2017 m. kai kurios paslaugų kainos svyravo ne tik dėl pamatinių ūkio aktyvumą lemiančių veiksnių.

Aptariamais metais gerokai pakilo atostogų išvykų, transporto draudimo paslaugų ir keleivių vežimo oro transportu kainos (žr. 14 pav.). Kai kuriais 2017 m. mėnesiais šios kainos kilo 10–30 proc. Tokio kilimo negalima paaiškinti tik pakilusiomis darbo sąnaudomis arba didesnėmis žaliavų kainomis. Toks šių paslaugų kainų kilimas vertintinas kaip trumpalaikis.

Tam tikrą paslaugų kainų augimo paspartėjimo dalį lėmė tarptautinės ekonominės aplinkos pokyčiai.

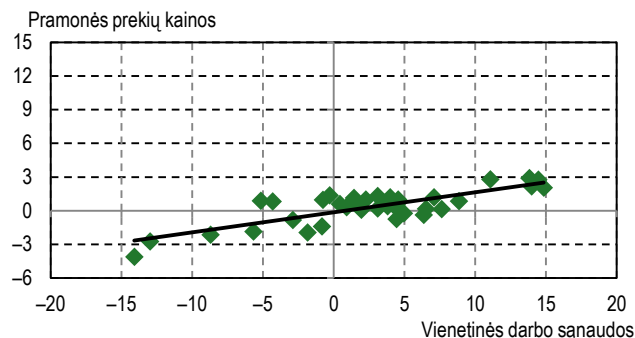
Kaip matyti iš 12 pav., anksčiau mažėjusios naftos, maisto ir kitų žaliavų kainos paslaugų kainas slopinamai veikė iki 2016 m., o vėliau šių žaliavų kainos pradėjo kilti ir prisidėjo prie paslaugų kainų augimo. Kadangi išlaidos degalams, maisto produktams ir alkoholiniams gėrimams sudaro nemenką paslaugų sektoriaus, ypač transporto ir viešojo maitinimo veiklų, sąnaudų dalį, jų padidėjimas paslaugų kainų lygį veikia tiesiogiai.

15 pav. Ryšys tarp paslaugų kainų ir vienetinių darbo sąnaudų metinio augimo

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

16 pav. Ryšys tarp pramonės prekių kainų ir vienetinių darbo sąnaudų metinio augimo

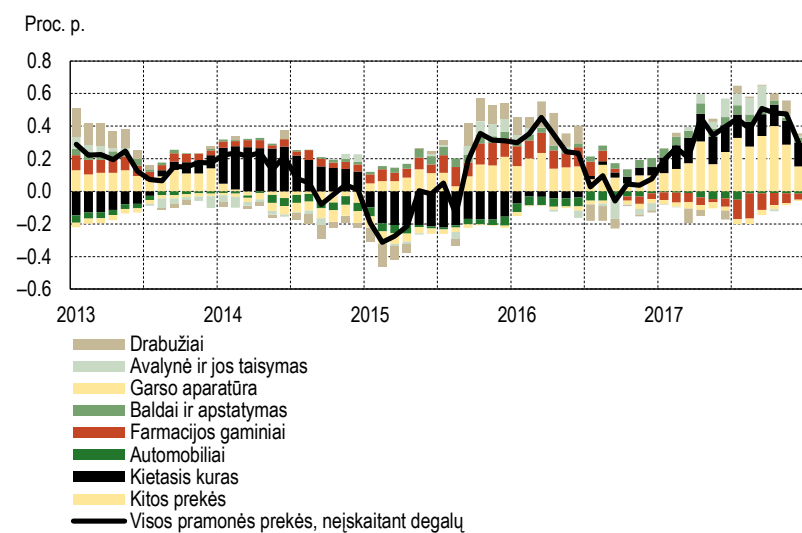

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pramonės prekių kainų raida

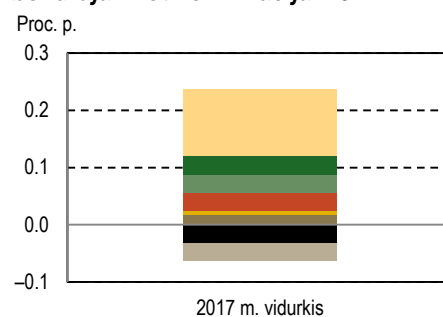
Visu nagrinėjamu laikotarpiu pramonės prekių kainos augo kur kas mažiau nei paslaugų kainos, metinis jų augimas daugiausia svyravo ties 1 proc. 2017 m. antrojoje pusėje pramonės prekių kainų augimas šiek tiek paspartėjo, iš dalies dėl pagerėjusios tarptautinės aplinkos ir naftos kainų šuolio, tačiau toks paspartėjimas prie bendrosios infliacijos padidėjimo reikšmingai neprisidėjo (žr. 17 ir 18 pav.). Lietuva yra mažos atviros ekonomikos šalis⁵, todėl pramonės prekių kainos daugiausia turėtų priklausyti nuo importuojamų prekių, neįskaitant naftos produktų, kainų ir netiesiogiai – nuo naftos kainų tendencijų. Kadangi Lietuva daugiausia prekiauja su ES valstybėmis, Lietuvos pramonės prekių kainų raida galėtų būti panaši į ES prekių kainų raidą. Vis dėlto akivaizdus sąryšio tarp ES ir Lietuvos pramonės prekių kainų augimo nematyti (žr. 19 pav.). Ekonometrinė analizė irgi rodo, kad nemažą dalį pramonės prekių kainų kaitos lemia vidaus ekonomikos veiksniai, susiję su darbo užmokesčio raida, kitais pasiūlos ir paklausos veiksniais, o tarptautinės ekonominės aplinkos poveikis yra mažesnis (žr. 20 pav.).

17 pav. Pramonės prekių kainų įtaka bendrajai metinei infliacijai

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

18 pav. Pramonės prekių kainų įtaka bendrajai metinei infliacijai 2017 m.

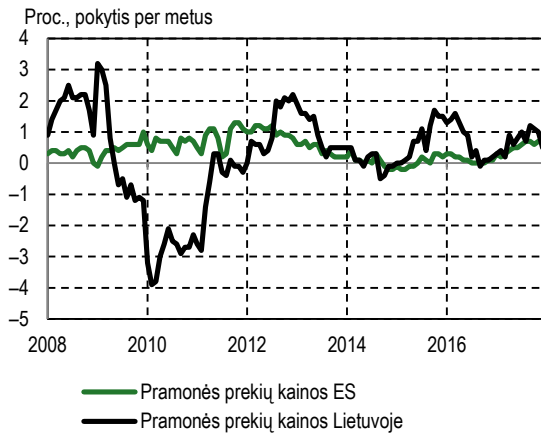

Kitos prekės
Garso aparatura
Automobiliai
Farmacijos gaminiai
Baldai ir apstatymas
Kietasis kuras
Avalynė ir jos taisymas
Drabužiai

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

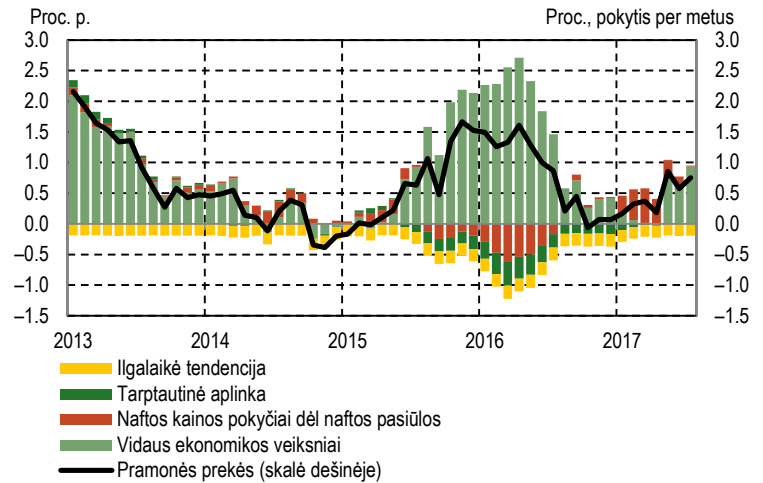
⁵ Vidutinis užsienio prekybos ir BVP santykis 2000–2016 m. siekė 125 proc.

19 pav. Pramonės prekių kainų kaita ES ir Lietuvoje

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

20 pav. Pramonės prekių kainų augimo veiksniai (ekonometrinė analizė)

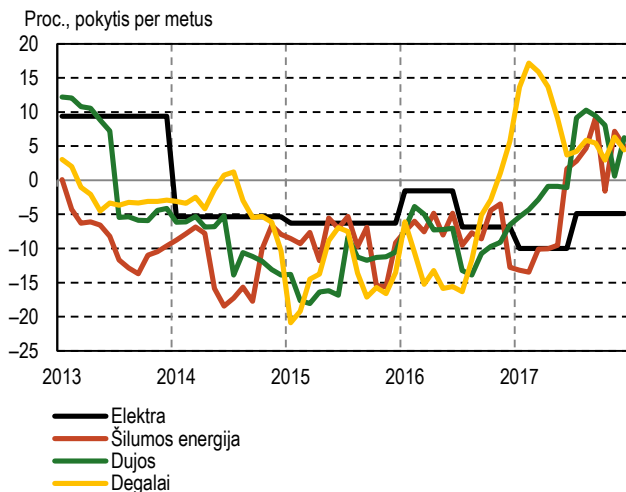

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Energijos ir administruojamųjų kainų raida

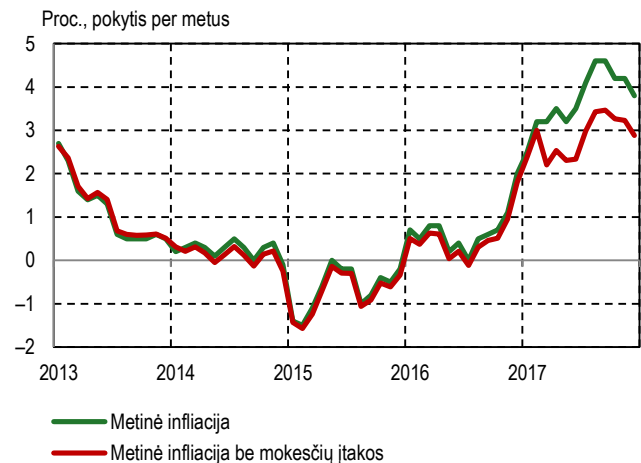
Pradėjusios kilti naftos kainos gerokai pakeitė kai kurių energijos produktų kainų raidą. Dar 2016 m. pabaigoje pradėjo kilti degalų kainos, o 2017 m. jos padidėjo 8,4 proc. Tai gana nemenkai (0,5 proc. p.) padidino 2017 m. vidutinę metinę infliaciją. Dėl kylančių energijos žaliavų kainų ir priimtų sprendimų 2017 m. ėmė gerokai keistis ir administruojamųjų kainų raida (žr. 21 pav.). Beveik keturis metus kritusios dujų kainos 2017 m. viduryje pradėjo kilti. Tas pats pasakytina ir apie šilumos energijos kainas – po daugiau nei ketverių metų pertraukos jos 2017 m. viduryje pradėjo didėti. Tiesa, pastarųjų kainų augimą nemažai lėmė padidintas PVM tarifas (nuo 9 iki 21 %), kuris vėliau vis dėlto buvo sumažintas. Iš vartotojams aktualiausių administruojamųjų kainų 2017 m. mažėjo tik elektros kainos. Apskritai administruojamosios kainos (visa jų grupė) 2017 m. sumažėjo tik 0,8 proc., nors ankstesnius kelerius metus jos mažėjo 3–4 proc. per metus. Taigi, 2017 m. administruojamosios kainos infliaciją slopino mažiau nei anksčiau.

21 pav. Kai kurių energijos produktų kainų kaita

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

22 pav. Bendroji metinė infliacija, atėmus netiesioginių mokesčių poveikį

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Netiesioginių mokesčių įtaka

2017 m. metinę infliaciją kur kas daugiau padidino su mokesčiais susiję sprendimai (žr. 22 pav.). Vadinasi, nemaža dalis 2017 m. infliacijos buvo susijusi su trumpalaikiais veiksniais. Infliacija, neapimanti netiesioginių mokesčių (akcizų ir PVM) pakeitimų, Lietuvoje buvo gana panaši į kitų VRE šalių infliaciją ir svyravo ties maždaug 2,8 proc. Vengrijoje 2017 m. tokia infliacija sudarė 2,9, Čekijoje – 2,6, Estijoje – 2,8, Latvijoje – 2,6 proc. Kainų augimas, atmetus mokesčių įtaką, didelėje dalyje ES besivystančios ekonomikos šalių viršija ES vidurkį, o tai patvirtintų teiginį apie kainų konvergenciją.

Kainų stabilumą palaikyti padedančios ekonominės politikos priemonės

Lietuvai esant bendros valiutos zonos nare, vietos kainų svyravimams reikšmingą įtaką daro fiskalinė politika, todėl jos vykdymas turėtų būti atsakingas ir ji turėtų būti anticiklinė. Vykdamas fiskalinę politiką šalies ūkio pakilimo laikotarpiu, ekonomika neturėtų būti dar labiau skatinama (pvz., mažinant mokesčius ar didinant išlaidas), o ciklinio pakilimo laikotarpiu surinktą valdžios sektoriaus pajamų perviršį vertėtų atsidėti ateičiai ir naudotis juo nuosmukio laikotarpiu, taip palaikant vidaus paklausą. Lietuvos banko vertinimu, Lietuvos fiskalinei politikai būdingas procikliškumas, o ypač jis išryškėjo 2006–2011 m. (Lietuvos bankas 2012). Naujausios EK ekonominės prognozės (European Commission 2017a) rodytų, kad prociklinė fiskalinė politika Lietuvoje bus vykdoma ir 2018–2019 m.: gamybos atotrūkiui nuo potencialiosios gamybos lygio vis labiau didėjant, struktūrinis valdžios sektoriaus balansas prognozuojamas neigiamas ir blogėjantis. Tai rodytų, kad fiskalinės politikos teikiamos galimybės riboti infliaciją veikiausiai nebus išnaudojamos.

Keičiant mokesčių tarifus, reikia atsižvelgti į poveikio infliacijai vertinimą, tai leistų išvengti staigių kainų lygio pokyčių. Pavyzdžiui, akcizų ir PVM tarifų pakeitimai 2017 m. metinę infliaciją gerokai padidino: apie 0,7 proc. punkto metinės infliacijos Lietuvoje lėmė kovo mėn. itin išaugę akcizai alkoholiniams gėrimams, o laikinas PVM tarifo šilumos energijai padidinimas ją padidino dar apie 0,2 proc. p. Jei ne šių pakeitimų poveikis, 2017 m. infliacija Lietuvoje būtų buvusi gana panaši į kitų VRE šalių infliaciją.

Svarbi priemonė yra mažiausias pajamas gaunančių gyventojų perkamosios galios palaikymas ar didinimas, ypač tada, kai infliacija didėja ekonominio pakilimo sąlygomis. Vienas iš būdų palaikyti mažiausias pajamas gaunančių gyventojų perkamąją galią yra automatinis pensijų indeksavimas. Šis mechanizmas, Lietuvoje įsigaliojęs 2018 m., leidžia palaikyti socialinių išmokų perkamąją galią⁶. Pasitelkus jį, bendroji ir individualioji pensijos dalys pradėtos indeksuoti pagal vidutinį septynerių metų darbo užmokesčio fondo pokytį. Toks mechanizmas taip pat turėtų padėti riboti politinio ciklo poveikį sprendimams, kuriais reguliuojamos socialinio draudimo pensijos, ir artimiausiai metais sudaryti sąlygas senatvės pensijas didinti sparčiau nei prognozuojamas kainų lygio pokytis. Vis dėlto ilgesniu laikotarpiu dėl užimtų gyventojų skaičiaus mažėjimo Lietuvoje darbo užmokesčio fondas turėtų augti gerokai nuosaukiau, taigi pensijų indeksavimo pagal darbo užmokesčio fondo vidutinį septynerių metų pokytį greičiausiai nebepakaks, kad būtų palaikyta socialinių išmokų perkamoji galia ir užtikrinta, kad pensininkų gerovė, palyginti su dirbančiųjų asmenų gerove, nemažėtų.

Dabartinis pensijų indeksavimo modelis reiškia, kad ateityje senatvės pensijų adekvatumas bus nepakankamas. Tai kelia riziką valdžios sektoriaus finansų tvarumui, nes taip sudaromos sąlygos priimti *ad hoc* sprendimus siekiant didinti pensijas. Pavyzdžiui, jei pasitvirtintų nekintančios, palyginti su dabartine, senatvės pensijų pakeitimo normos scenarijus, fiskalinis tvarumas Lietuvoje greičiausiai būtų prastesnis nei EK pateikiami fiskalinio tvarumo įverčiai, o tai rodo būtinybę imtis fiskalinį ir socialinį tvarumą užtikrinančių priemonių. Vienas iš būdų, kaip padidinti būsimų pensininkų pensijas, yra skatinti papildomą savarankišką pensijos kaupimą, nes tik pakankamai kaupiant senatvės pensijai sukauptos lėšos gali būti adekvačios būsimoms išlaidoms sulaukus pensinio amžiaus. Lietuvos banko (2017b) atliktas pensijų sistemos tyrimas ir Lietuvos ekonomikos apžvalga (Lietuvos bankas 2017a) atskleidžia ir daugiau Lietuvos pensijų sistemai kylandžių problemų, kurias būtina nedelsiant spręsti reformuojant Lietuvos pensijų ir mokesčių sistemą.

Mažiausias pajamas gaunančių šalies gyventojų perkamąją galią galėtų padidinti nuodugni mokesčių sistemos pertvarka, kuria būtų didinama per valdžios sektorių perskirstoma BVP dalis. Lietuvos valdžios sektoriaus pajamos ir išlaidos yra vienos mažiausių ES: 2016 m. duomenimis, jos sudarė atitinkamai 34,5 ir 34,2 proc. BVP⁷. Šie rodikliai 2016 m. mažesni buvo tik Airijoje ir Rumunijoje. Pagal Lietuvos išsivystymo lygį per mažas valdžios sektoriaus išlaidų ir BVP santykis gali būti susijęs su kitomis struktūrinėmis ekonomikos problemomis: didele šešėline ekonomika (ji, F. Schneiderio (2015) ir SSE Riga (2017) vertinimais, sudaro 15–25 proc. BVP), nepakankamai finansuojamomis, todėl prastos kokybės kai kuriomis valstybės teikiamomis paslaugomis⁸, didele pajamų nelygybe, emigracija ir kitomis nepalankiomis demografinėmis tendencijomis.

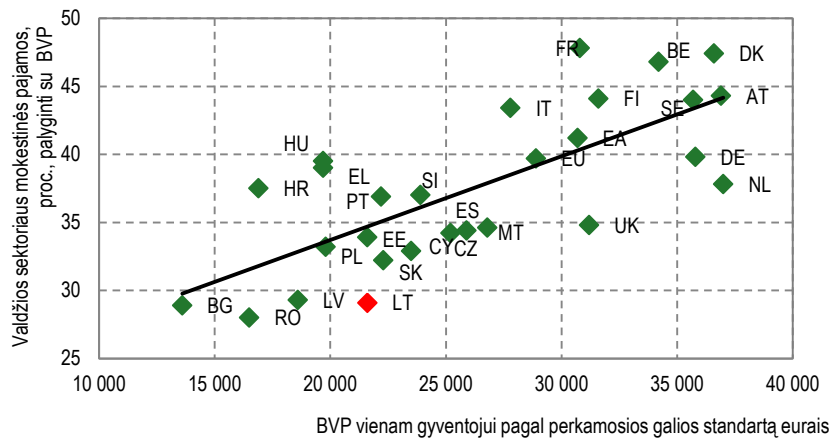
Tai, kokia BVP dalis perskirstoma per valdžios sektoriaus biudžetą, iš esmės priklauso nuo visuomenės pasirinkimo; lyginant šalis pastebima tendencija, kad valdžios sektoriaus išlaidų (kadangi jas reikia finansuoti, tai ir pajamų) ir BVP santykis didėja, didėjant šalies ekonominiam išsivystymui (žr. 23 pav.). Ši tendencija dar vadinama Vagnerio dėsnio (Magazzino ir kt. 2015). Jis numato, kad valdžios sektoriaus teikiamų prekių ir paslaugų elastingumas vidutinių asmenų pajamų atžvilgiu yra didelis. Tai reiškia, kad augant išsivystymo ir pragyvenimo lygiui, poreikis valstybės teikiamoms prekėms ir paslaugoms (pvz., socialinei apsaugai, švietimui, kultūrai, infrastruktūrai, kibernetinei gynybai) didėja dar sparčiau, todėl auga valdžios sektoriaus išlaidų dalis, palyginti su BVP. Kaip matyti iš 23 pav., Lietuvos valdžios sektoriaus išlaidų santykis yra gerokai – beveik 10 proc. BVP – atitrūkęs nuo pagrindinės ES šalių tendencijos.

⁶ Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo Nr. I-549 pakeitimo įstatymo Nr. XII-2512 1 ir 3 straipsnių pakeitimo įstatymas, Nr. XIII-881, 2017 m. gruodžio 12 d.

⁷ ES vidutiniškai atitinkamai 44,9 ir 46,6 proc. BVP.

⁸ Pz., 2015 m. Lietuva socialinei apsaugai skyrė gerokai mažiau nei ES vidurkis ir vidutinė Latvijos, Estijos ir Lenkijos socialinei apsaugai skiriama BVP dalis.

23 pav. Valdžios sektoriaus mokesčių pajamų ir gyventojų pajamų lygio ryšys ES valstybėse narėse 2015 m.

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Išsivysčiusių šalių patirtis rodo, kad svabūs kainodaros veiksniai yra konkurencija ir masto ekonomija.

Didelė konkurencija prekių ir paslaugų rinkose užtikrina, kad nė vienas rinkos dalyvis neturi reikšmingos galios reikalauti nepagrįstai didelės kainos, todėl pirkėjai perka prekes už mažiausią kainą, o gamintojams tenkantis gamintojo perviršis yra artimas nuliui. Masto ekonomija susidaro gaminant didelį tam tikrų prekių ar paslaugų kiekį ir taip sumažinant prekės ar paslaugos vieneto gamybos sąnaudas. Lietuva, būdama ES narė, jau naudojasi bendros ES rinkos teikiamais pranašumais. Tai labiau pastebima prekių rinkoje, kur galimybė tą pačią prekę įsigyti kitoje valstybėje galimus kainų skirtumus sumažina iki transportavimo sąnaudų dydžio. Kiek kitaip yra paslaugų rinkoje. Įsigyti tą pačią paslaugą kitoje valstybėje nėra paprasta, todėl gali susidaryti didesni kainų skirtumai.

Literatūra

- Egert B. 2002: *Investigating the Balassa-Samuelson Hypothesis in Transition: Do We Understand What We See?* Economics of Transition 10(2), 273–309.
- European Commission 2017a: *European Economic Forecast: Autumn 2017*, Institutional Paper, No. 063.
- European Commission 2017b: *Short-Term Outlook for EU Agricultural Markets in 2017 and 2018: Winter 2017*.
- Halpern L., Wyplosz C. 2001: *Economic Transformation and Real Exchange Rates in the 2000s: the Balassa-Samuelson Connection*. UNO Economic Survey of Europe 1, 227–240.
- Konopczak K. 2013: *The Balassa-Samuelson Effect and the Channels of Its Absorption in the Central and Eastern European Countries*. NBP Working Paper, No. 163.
- Lietuvos bankas 2012: *Valdžios sektoriaus balansas: struktūrinė padėtis ir poveikis Lietuvos ekonomikai 1999–2011 m.* Lietuvos ekonomikos apžvalga, 2012 m. gegužė, 23–26.
- Lietuvos bankas 2017a: *Lietuvos ir kitų Baltijos šalių valdžios sektoriaus finansų tvarumas*. Lietuvos ekonomikos apžvalga, 2017 m. gruodis, 17–22.
- Lietuvos bankas 2017b: *Pensijų sistema Lietuvoje: iššūkiai ir galimos politikos priemonės*. <https://www.lb.lt/leidiniai/pensiju-sistema-lietuvoje-issukiai-ir-galimos-politikos-priemones>.
- Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo Nr. I-549 pakeitimo įstatymo Nr. XII-2512 1 ir 3 straipsnių pakeitimo įstatymas, Nr. XIII-881, 2017 m. gruodžio 12 d.
- Magazzino C., Giolli L., Mele M. 2015: *Wagner's Law and Peacock and Wiseman's Displacement Effect in European Union Countries: A Panel Data Study*. International Journal of Economics and Financial Issues.
- Mihaljek D., Klau M. 2004: *The Balassa-Samuelson Effect in Central Europe: a Disaggregated Analysis*. Comparative Economic Studies 46(1), 63–94.
- Schneider F. 2015: *Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments?* Journal of Self-Governance & Management Economics 3(4), 7–29.
- SSE Riga 2017: *Shadow Economy Index for the Baltic Countries*. <http://www.sseriga.edu/en/centres/csb/shadow-economy-index-for-baltics>.
- Stakėnas J. 2018: *Slicing up Inflation: Analysis and Forecasting of Lithuanian Inflation Components*. Rengiama spaudai.